

L-UNIVERSITÀ TA' MALTA
ID-DIPARTIMENT TAL-MALTI
CERTIFIKAT FIL-QARI TAL-PROVI BIL-MALTI

MAL 1048 L-Ghodod Elettronici għall-Qari tal-Provi (2 kretti)

Eżami Jannar 2010
L-Ewwel Silta - Traskrizzjoni

Din il-kopja stampata tal-Ewwel Silta tal-eżami qiegħda biex tużaha waqt il-korrezzjoni tal-ortografija. **Xogħol li jsir fuq din il-kopja mhux se jiġi mmarkat.** Kun ċert li l-korrezzjonijiet li tagħmel hawn jidhru fuq il-verżjoni elettronika tas-silta. **Il-verżjoni elettronika biss hija valida għall-eżami.**

Il-Bidu tar-Radju

Tony C. Cutajar

Kien Guglielmo Marconi li waqqaf l-ewwel ghamla ta' komunikazzjoni bir-radju bejn il-bastimenti u bagħat l-ewwel messagg tiegħu min-naha wahda ta' l-Atlantiku għal ohra fit-12 ta' Dicembru 1901. L-ewwel program imxandar bir-radju kien ipprezentat mill-Professor Reginald Aubrey Fessenden, imwielew il-Kanada, fl-24 ta' Dicembru 1906 minn stazzjon tar-radju fi Brant Rock, Mass. Il-program beda billi Fessendon stess daqq fuq il-vjolin *Holy Night* ta' Charles Francois Gounod, imbagħad kanta u qara xi versi mill-Vangelu ta' San Luqa. Wara minn fuq diska nstemgħet il-Largo ta' George Frederick Handel u t-trasmissjoni spiccat billi Fessendon bagħat ix-xewqat tal-Milied lis-semmiegħa tiegħu. Din ix-xandira nqabdet minn numru ta' vapuri f'medja ta' hames

mili 'l boghod mill-istazzjon tar-radju. It-tieni xandira f'lejlet l-Ewwel tas-Sena kellha kundizzjonijiet atmosferici iktar favorevoli u nqabdet hafna iktar 'il boghod, anki mill-West Indies.

Il-possibbiltà ta' mewgiet li jiggeneraw u jivvjaggaw fl-ispazju kienet imbasra hafna qabel minn Clerk Maxwell, ezattament fl-1864. Izda l-akbar zvilupp tar-radju sar minn Lee De Forest. Kienu hafna l-esperti u l-inginiera li komplew jizviluppaw u jtejbu s-sistema sakemm fl-1920 bdiet l-industrja tar-radju kif nafuha llum. L-ewwel program kellu x'jaqsam ma' l-elezzjoni tal-President Amerikan W. G. Harding fit-2 ta' Novembru ta' l-istess sena. Fl-Ingilterra l-ewwel xandir beda fl-1922 mill-British Broadcasting Company u hames snin wara ghadha f'idejn il-British Broadcasting Corporation (BBC). Imbagħad fl-1938 il-BBC beda jxandar barra l-pajjiz.

Dan il-metodu għid ta' komunikazzjoni tant impressjona u ntgħogħob madwar id-dinja kollha li kullhadd beda jara kif jagħmel biex jakkwista radju għad-dar. L-istess gara hawn Malta. Il-poeta nazzjonali Dun Karm jgħor is-sentiment tal-poplu Malti ta zmienu f'din li strofa:

Għalhekk issaħhart jiena

meta smajtek, o radjo, l-ewwel darba.

haga kbira u sabiha

tixhet, hekk kif tithaddet,

kelma mad-dinja u ssib fid-dinja kollha

widnejn li jisimghuha

fllwaqt li inti tghidha!

F'Malta s-settijiet tar-radju bdew deklin fid-djar taghna mill-1930 'l quddiem, settijiet kbar u goffi li kienu jaghmlu parti mill-ghamara u li llum igibu hafna flus bhala antikita'. Dawn kienu jinbigħu bil-prezz ta' £3 jew £4 l-wiehed. Izda dak iz-zmien mhux kulhadd seta' jonfoq dik is-somma ta' flus li ghalina llum tidher hmerija. Ghalhekk min ma kellux radju d-dar kien jingabar f'xi hanut tal-kafe' jew fil-pjazza tar-rahall biex jisma' xi haga.

F'kitba ohra iktar ricenti, Kilin ighid li l-ahhar "ibni tani daqxejn ta' radju, ckejken daqs pakkett tas-sigaretti, imma b'volum u carezza ta' hoss daqs wiehed kbir, u ma jaqbadx biss l-FM u l-*Medium*, izda għandu mhux inqas minn disa' *short-wave bands*. Tasewwajz. U ftakart f'meta smajt l-ewwel darba l-kelma *radio*, aktar minn sebghin sena ilu. Kienu qalulna li wiehed garr kien dahhal wiehed. Kien kbir daqs gwardarobba, u għall-*aerial* sidu kellu jitlob il-permess tal-girien biex jifrex il-wajer fuq erba' bjut. Biex jisma' xi haga kien jilbes l-*ear-phones*.

"Għaxar snin wara konna ningabru fil-kazin tal-banda biex nisimghu lil Carosio jikkummenta l-partiti tat-tim ta' Orsi, Ferrari, u Piola fuq sett ferm ickenn li kien ifaqqa' hafna tfaqqigh ta' *static*.

"Ftit qabel il-gwerra bdejna nisimghu r-Rediffusion flok radjijiet taghna. Sa wara l-gwerra ma tajtx kaz ta' radjijiet imma meta wiehed habib tiegħi rebah il-lotterija (mitt

lira kienet!) u xtara radju zghir, kont immur ghandu darba fil-gimgha biex nisma' lil Beniamino Gigli fil-program ta' Martini e Rossi. Kemm xtaqt kelli radju! Imma flus minn fejn? Kont kull filghodu ngħaddi minn quddiem hanut li kellu għall-bejgh sett Murphy. Sbatax-il lira. Mur sibom, meta kien ikolli niggebbet biex nitma' l-familja.

"Imma darba kien gie Malta d-Duka ta' Gloucester u mort narah. Hdejn Malata resaq fuqi guvnott u stedinni niehu biljett f'lotterija ta' radju. *Sixpence*. U tela' tieghi! Kemm fraht bih!"

M'ilux hafna mort il-Gzira, f'Rue d'Argens, biex nintervista lil Romeo Micallef li fl-eta' ta' 82 sena kien għadu b'dik il-vuci qawwija tieghu u b'mohh lucidu hafna. Kellu hafna xi jghidli dwar l-esperjenzi tieghu fil-qasam tax-xandir. Izda beda biex qalli dwar l-ewwel kuntatt li kellu mar-radju meta ta' tnax-il sena kien jahdem ma' missieru li kellu hanut ta' parrukkier hdejn il-qorti li kien waqa' u rega' tela' fi Strada Rjali, il-Belt. Darba minnhom wiehed mill-klijenti tagħhom stieden lit-tifel biex imur għandu ghax kellu xi haga nteressanti x'jurih. Romeo mar u "dan urieni kaxxa li minnha bdew hergin il-hsejjes u nies jitkellmu. Qatt ma kont rajt haga bhal dik. Minn dak iz-zmien, imbagħad, gie r-Rediffusion f'Malta fl-1935 u hafna nies kienu dahhlu id-dar. Kien *cable* u mingħalija konna nhalsu nofs lira fix-xahar."

Tony C. Cutajar, *Ix-Xandir f'Malta*, PIN 2001.